

Uolevi Karrakoski:

PAKOLLISIA KANNANOTTOJA

Yhdistyksemme on rajoitetuista mahdollisuuksista huolimatta pyrkinyt osaltaan vaikuttamaan siihen, että Wagnerin teoksia esitettäisiin maassamme. Sensijaan emme ole ottaneet mitään virallista kantaa siihen, miten Wagneria olisi esitettävä, vaikka meiltä on tätä kirjein ja jopa adressein tivattu. Wagneriaanit ja kaantuvat selvästi perinteisten ja modernien esitysten kannattajiin. Olen omalta osaltani vastannut ulkomailta tulleisiin tiedusteluihin, ettei meillä ole mielekästä ottaa tähän kysymykseen mitään kantaa, koska maassamme ei esitetä mitään Wagnerin teoksia. Nyt on tilanne aivan toinen. Suomessa on tänä vuonna esitetty kaksi Wagnerin oopperaa modernilla tasolla, Kansallisopperan Reininkulta ja Savonlinnan Tannhäuser. Lisäksi on Savonlinnassa ollut ohjelmistossa perinteisellä tyylillä ohjattu Lentävä Hollantilainen.

Puhtaan Wagnerin liikkeen synty

Kun Wieland Wagner aikanaan herätti henkiin Bayreuthin festivaalin Toisen maailmansodan jälkeen, syntyi vilkas keskustelu Bayreuthista kokeilevana teatterina. Wieland Wagnerin ohjaukset eivät sinänsä loukanneet ketään, koska ne perustuivat antiikin teatteriin, jota ainakin Saksassa oli ihailtu vähintään kaksisataa vuotta. Jopa Wielandin tyhjä näyttämö hyväksyttiin, koska monet pitivät ideaa kaikkien lavasteiden poistamisesta alunperin Wagnerin keksintönä.¹

Puhtaan Wagnerin liike sai alkunsa Patrice Chereau'n 1976 ohjaaman Ringin kritiikistä. Liikkeellä ei tietääkseni ole selvää organisaatiota, vaan sen toimintaa ovat pyörittäneet tietyt henkilöt, joista useimmat ovat mannermaisten Wagner-yhdistysten jäseniä. Tavoitteena on, että Wagnerin teoksia olisi esitettävä siten kuin Wagnerin aikana ja erityisesti sen

¹Cosima kertoo päiväkirjassaan kuinka Wagner palattuaan Reininkullan harjoituksista tuskastuneena lavasteiden toimimattomuuteen lausui: "Luotuani näkymättömän orkesterin voin ehkä luoda myös näkymättömän tyhjän näyttämön poistamalla näyttämöltä kaikki lavasteet". Vasemmistointellektuellina tunnettu elokuvaohjaaja Syberbergin mielestä Wagnerin ajatus tyhjästä näyttämöstä ennakoii Hitlerin tuhoamisvimmaa, jonka päämääränä oli koko maailman tuhoaminen. Syberbergin mielestä tyhjä näyttämö oli myös osa Wagnerin fasistista kurijärjestelmää. Yleisöltä otettiin pois mahdollisuus katsella orkesteria. Parsifalissa ei saanut ensimmäisen näytöksen jälkeen taputtaa. Jatkuva musiikin virta poisti myös oopperaesityksille eri numeroista syntyneet luonnolliset tauot, jolloin yleisöllä on mahdollisuus aplodein kommunikoida esittäjien kanssa ja siten osallistua esitykseen.

olemme toimittaneet sitä Turusta mannermaisille yhdistyksille. Savonlinnan Hollantilaista on kiitely useissa ulkolaisissa Wagner-yhdistysten julkaisuissa.

Ohjaaja supertähdenä

1960-luvulla, suunnilleen samoihin aikoihin kun Euroopassa syntyi ohjaajakeskeinen uuden aallon elokuva, myös teatteriohjaajat alkoivat nostaa profiiliaan. Tämä tuli pian esiin oopperan tekemisessä. Aikaisemmin näyttämötöteutuksesta vastaavat henkilöt olivat työskennelleet melkoisessa määrin kapellimestarinen alaisina ja joskus jopa laulajien ehdoilla.

Uusi ohjaajakeskeisyys toi myös uudenlaisia konflikteja oopperataloihin. Bayreuthissa, jossa jo ennestään oli ollut vallalla eräänlainen ohjaajakultti, näyttämötöteutus kohosi yhä tärkeämmäksi. Wolfgang Wagner toisti julkisuudessa usein ajatustaan siitä, että Bayreuthiin pitäisi olla kokeellinen näyttämö eikä mikään 1800-luvun akustiikan ja oopperataiteen soiva museo. Ennakkoluulottomasti Wolfgang alkoi kiinnittää modernin teatterin ja elokuvan kärkiohjaajia Bayreuthiin. Näillä kohuohjaajilla ei ollut useinkaan mitään käsitystä Wagnerin musiikista, mikä toisaalta toi heidän produktioihinsa usein eräänlaista alkupeleistä raikkautta. Esim. Chereau, joka oli vasta 31 vuotias tehdessään Ringinsä, ei koskaan aikaisemmin ollut kuunnellut Wagneria.

Perinteisen suunnan kannattajat pitivät vielä tänä päivänä Chereau'n Ringiä kaiken pahan alkuna ja juurena, jonka syytä on, että maailmalla pyörii nyt kymmenkunta modernia Ringiä. Chereau'n ohjaus koettiin Wagnerin tarkoituksellisenä häpäisyinä. Modernista ohjauksesta alettiin käyttää nimeä Regietheater, ja sen katsottiin tuhoavan koko oopperataiteen ja olevan merkki Oswald Spenglerin ennustamasta länsimaisen kulttuurin tuhosta. Puhtaan Wagnerin liike sai kannatusta akateemisilta piireiltä, ja asia tuotiin esiin useissa julkaisuissa. Motoksi tuli Prof. Martin Prawin lausuma "Das Regietheater ist das AIDS des Operntheater". Puhtaan Wagnerin kannattajat alkoivat puhua myös ohjaajien terroristista ja vertasivat sitä Darmstadtin koulukunnan aikoinaan musiikin alalla harjoittamaan totalitarismiin. Ajan mittaan mukaan saatiin tunnettuja Wagner-artistejä kuten Solti, Maazel ja René Kollo, jotka haastatteluissa totesivat, että musiikkia tekevä oopperaväki on pakotettu modernien ohjaajien vallankäytön alaisuuteen.

Moderni Wagner-ohjaus yhdistettiin marxismiin. Kieltämättä Wolfgang Wag-

Wieland Wagner: Wotanin jäähyväiset (Valkyyria)

perinteen mukaisesti, jonka ovat luoneet festivaalin johtajina Cosima, Siegfried ja Winifred Wagner. Myös Wagnerin tyttären Evan aviomiehen Houston Stewart Chamberlainin Wagnerin mytologian selityksillä on liikkeessä merkittävä sija. Perinteisen suunnan kannattajat korostavat, että näyttämötekniikan, lähinnä lavasteiden ja valaistuksen parantaminen on täysin sallittua. Wagnerin lause, "Lapset tehkää aina jotain uutta" on tulkittu juuri näitä asioita koskeviksi.

Puhtaan Wagnerin kannattajat ovat keränneet nimiä adresseihin, kirjoittaneet artikkeleita lähinnä Wagner-yhdistysten julkaisuihin ja jopa käyttäneet ulkomainoksia. Kritiikin kohteena ovat olleet paitsi Chereau Götz Friedrich ja Harry Kupfer sekä erityisesti Heiner Müller, jonka Tristania on pidetty inhorealistisena tuotteenä.

90-luvulla liike on pyrkinyt eroon taitelevasta asenteestaan ja ajanut asiaansa myönteisin keinoin järjestämällä matkoja New Yorkiin, jossa jatkuvasti säännöllisin väliajoin on esitetty Otto Schenkin perinteistä Ringiä. Liike on myös tiedotanut muista perinteisistä esityksistä, joita on ollut Wellsin linnan festivaaleilla Itävallassa, Mainzissa ja eräissä Itä-Euroopan maissa. Myös Savonlinnan Hollantilaisen on katsottu täyttävän perinteisen esityksen kriteerit. Koska tästä tehtyä videoita on ollut vaikea saada ulkomailla,

Merkillistä kyllä puhtaan Wagnerin kannattajat eivät ole puhuneet mitään Wagnerin Ringin partituuriin kirjoittamien esitysohjeiden kanonisoimisesta. Eero Tarasti on usein luennoillaan toistanut sitä, ettei näitä ohjeita saa muuttaa. Tällaiseen näkemykseen perustuvat myös Götz Friedrichin modernisoinnit. Friedrich on tarkkaan tutkinut näitä ohjeita ja nykyaikaistanut juuri niitä. Ne ovat myös ilmeisesti katsottava osaksi librettoa.

Itse olen modernin/postmodernin ohjauksen innokas kannattaja ja olen valmis allekirjoittamaan harrastelijana sen Kupferin väitteen, että Wagnerin teosten esitystapaa on jatkuvasti muutettava, koska yhteiskuntakin muuttuu, ja joka vuosikymmenellä on oltava oma Wagnerinsa. Vaikka monet mannermaiset Wagner-seurat ovat mielipidetiedustelujen perusteella ottaneet asiaan yhtenäisen kannan, moniarvoinen näkemys tuntuu yhdistyspoliittiselta kannalta sopivimmalta.

Sinänsä kiista traditionalistien ja modernistien välillä alkoi jo Wagnerin aikana. Monet impressionistisista maalareista kuten Manet ja Renoir olivat wagneriaaneja ja impressionistien pelättiin yhdistyvän wagneriaaneihin. Tämän uskottiin johtavan eräänlaiseen yltiömodernismiin. Myös Wagnerin Parsifalin toiseen näytökseen suunnittelema kukkakoris-teita pidettiin liian moderneina, koska ruusut ja muut kukat olivat suurennettuja eivätkä luonnollisen kokoisia.

Impressionistit luokiteltiin yltiömodernisteiksi ja siten heidät usein yhdistettiin Wagneriin

Tämäntapaisiin asioihin viittaamalla ei ole syytä leimata perinteisen esityksen kannattajia henkilöiksi, jotka eivät ymmärrä oopperaa. On myös totta, että modernit ja postmodernit ohjaukset ovat aiheuttaneet usein melkoista yleisökatoa. Sunday Times totesi uutisosastossaan, että Covent Gardenissa toteutettu arvostelijoiden melkoisesti kiittämä Jonesin postmoderni Ringin ohjaus on aiheuttanut yleisökadon, joka on jo taloudellinen ongelma. Lehti oli haastatellut eräitä wagneriaaneja ja musiikin ammattilaisia,

ja uutisessa todettiin, että kysymys ei ole siitä, että yleisö ei ymmärtäisi Jonesin ohjausta, vaan siitä, että ihmiset eivät kertakaikkiaan pidä 1800-luvun kuuluisien oopperoiden modernisoiduista versioista, vaan haluavat perinteisiä esityksiä. Puhtaan Wagnerin liikkeessä on korostettu modernisoitujen ohjausten kuuluvan nykyoopperaan. Menneitten aikojen oopperoita olisi esitettävä kunkin ajan omalla tyylillä. Itse en usko perinteisiin esityksiin. Mikäli Wagnerin oopperoita pidetään musiikkidraamoina, ohjauksissa on mielestäni syytä seurata nykyteatterin valtavirtauksia. Emme voi kuvitella, että joku Shakespeare Companyn kaltainen ryhmä esittäisi Shakespearea perinteisesti. Kullakin aikakaudella on oma teatterinsa. Garrick ohjasi Shakespearea puvustamalla henkilöt aikansa rokokoo-asuihin ja poistamalla klassisen harmonian vuoksi kaiken näyttämöllä tapahtuvan väkivallan ja kuoleman.

Romanttinen aika taas loi oman dekoratiivisen Shakespearensä. Teatterikin on kuitenkin antanut periksi moniarvoisuudelle ja perinteisiä esityksiä tullaan tulevaisuudessakin järjestämään. Ratkaisu ongelmaan löytynee ehkä niistä postmoderneista ohjauksista, joissa on lähestytty perinteistä esitystapaa ja jotka siten merkitsevät paluuta entisyyteen.

Kaikkein tärkein kannanotto

Paljon tärkeämpää kuin kiistely esitystavasta on yhdistyksessämme pyrkii vaikuttamaan siihen, että Kansallisoopperan Ring jatkuu. Tosiasia tietysti on, ettei seurallamme ole mitään mahdollisuutta toimia painostusryhmänä käytännön tasolla. Voimme kuitenkin saada enemmän kuulumaan yhdessä ja kukin erikseen. Vannoutuneinkaan perinteisen esityksen kannattaja ei voi kieltää Friedrichin Reininkullan ohjauksen toivuutta. Ainakaan Reininkultaan Kansallisoopperan Ringiä ei kannata lopettaa.

Seuramme tulee omalta osaltaan julkaisussa ja tilaisuuksissa jatkamaan yleisön valmistamista Sormuksen eri osien esittämiseen. Nyt jättäessäni puheenjohtajan tehtävät voim todeta, että tähän on arvattavasti olemassa paremmat mahdollisuudet. Yhdistyksemme on siirtynyt toimikuntien käyttöön, ja uskon, että tämä tuo uusia ideoita sekä takaa myös Ringiä koskevien tietopakettien jakelun Helsingin seudulla. Mikään tällainen ei ole ollut mahdollista ilman jäsenistömme tukea, jolle suurkiitos kaikesta avusta.

Uolevi Karrakoski on toiminut englannin ja historian opettajana peruskoulussa. Seuran puheenjohtajana hän on ollut sen perustamisesta helmikuuhun 1997 saakka.

Brittilehden näkemys Chereau Brünnhildestä vanhempiaan vastaan kapinoivana uusvasemmistolaisena terroristitytönä

ner tietoisesti pyrki kiinnittämään Bayreuthiin vasemmistolaisia ohjaajia pestäkseen Bayreuthiin lopullisesti puhtaaksi natsismista. Friedrichillä ja Kupferilla on vasemmistolainen menneisyys ja Chereau oli Ranskan kommunistisen puolueen jäsen. Chereau Ring on vasemmistolainen, mutta tällaiseen tulkintaan löytyy kyllä materiaalia paitsi Wagnerin vasemmistolaiskauden kirjallisista tuotteista myös Ringin libretosta. Arvattavasti tietämättä mitään Bernard Shawn Ringin tulkinnasta Chereau seurasi melko lailla Shawn kaltaista Ringin analyysiä. On myös jossain määrin ymmärrettävää, että perinteisen esityksen ystäville oli liikaa se, että Chereau esitti Reinintytät 1800-luvun suurkaupungin prostituoituina niinkuin myös se, että teollisuuden likaamasta Rein-joesta oli jäljellä vain rähjäinen voimalaitos ja Hundingin mökki oli kaupungin puistossa, jossa oli vain yksi surkastunut kärsivä puu. Kaiken kauniin likaamisena pidettiin kuitenkin Siegfriedin surusaattoa, jossa nähtiin likaisia köyhiä kaivostyöläisiä ja Götterdämmerungin loppukohtausta, mikä oli sijoitettu 1800-luvun kurjalistokortteliin. Kadulla Valhallan paloa katseleva väki toi mieleen Dickensin slummikuvaukset. - Chereau kapitalisminvastainen Ring vaikutti moniin muihin modernisointeihin, ja puhtaan Wagnerin liikkeessä alettiin puhua poliittisista Wagner-esityksistä. Tavoitteeksi asetettiin mytologiaan perustuva Wagner-tulkinta. Kieltämättä Chereau oli tarkoituksella täysin demytologisoinut Ringin ja tuonut sen realistiselle arkipäivän tasolle.²

²Puhtaan Wagnerin liikkeessä nähtiin myyttien hylkääminen poliittisena juonitteluna, joka kiteytyi iskulauseeseen "Nehmt den Völkern Mythos und Religion und sie fallen euch als reife Frucht zu."